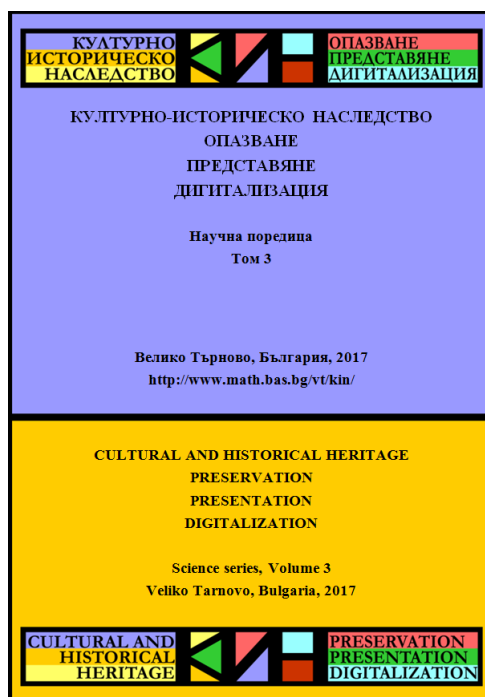


Science series
Cultural and
Historical
Heritage:
Preservation,
Presentation,
Digitalization
Volume 3, Issue 1, 2017

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Publisher
Regional
Public Library
“P. R. Slaveykov”
V. Tarnovo, Bulgaria



ISSN: 2367-8038

Web:

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научна поредица
Културно-
историческо
наследство:
опазване,
представяне,
дигитализация
Том 3, брой 1, 2017

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Издателство
Регионална
народна библиотека
„П. Р. Славейков”
В. Търново, България

Evgeny Koev, Paskal Piperkov

**On the Route of Transfer of the Relics of St. John of Rila from
Sredetz to Tarnovgrad in 1195. Chronology of the Pilgrimage March “St.
John of Rila” 2016**

Pages 70-100

Евгени Коев, Паскал Пиперков

**За пътя на пренасяне мощите на св. Иван Рилски от Средец до
Търновград през 1195 г. Хронология на Поклоническия поход „Св.
Иван Рилски“ 2016**

Страници 70-100

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/3_1/06-KIN-3-1-2017.pdf

Поредицата се издава със съдействието на:
Институт по математика и информатика при БАН
Съюз на учените в България, клон Велико Търново

Материалите в сборника са обект на авторско право.

Разрешение за направа на електронни или хартиени копия на част или на цяла публикация за лично или обучително ползване се предоставя без заплащане, при условие, че копията не са направени или разпространявани с цел печалба или търговска изгода и че копията са съпроводени с това съобщение и пълно цитиране на първата страница. За копиране под друга форма, за препубликуване или публикуване на сървъри се изисква предварително специално разрешение и/или заплащане.

Том 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научни редактори:
проф. д-р Петко Ст. Петков, доц. д-р Галина Богданова

Технически редактори:
гл. ас. д-р Стефка Кънчева, гл. ас. д-р Николай Ноев, Паскал Пиперков
© Авторски колектив, 2017

Издателство:
Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков”, гр. Велико Търново

The book is published with the assistance of:
Institute of mathematics and informatics at BAS
Union of scientists in Bulgaria, Veliko Tarnovo branch

This work is subject to copyright.

Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or classroom use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

Volume 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors:
Prof. Phd. Petko St. Petkov, Assoc. prof. Phd. Galina Bogdanova

Copy editors:
Assist. prof. Phd. Stefka Kancheva, Assist. prof. Phd. Nikolay Noev, Paskal Piperkov
© Editors, authors of papers, 2017

Publisher:
Regional Public Library “P. R. Slaveykov”, Veliko Tarnovo

СЪДЪРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENT

Предговор	5
Preface.....	7
Съдържание / Table of Content	9
Част Първа – Културно-историческо наследство: проучване и представяне.....	11
Part One – Cultural and Historical Heritage: Study and Presentation	11
Петко Ст. Петков , Културно-историческото наследство в Шипченския проход и развитието на културния туризъм.....	12
Petko St. Petkov , Cultural and Historical Heritage in the Shipka Pass and the Development of Cultural Tourism	12
Мирко Робов , Още за гробовете на руски военни в двора на „Св. 40 мъченици“	20
Mirko Robov , More About the Graves of Russian Soldiers in the Yard of “St 40 Martyrs”	20
Мирко Робов , Епископията на Трапезица. Опит за реконструкция.....	33
Mirko Robov , The Bishop’s Church of Trapezitsa. An attempt to reconstruct.....	33
Евгени Коев , Игуменарницата в манастира „Свето Преображение Господне“ от Ивановските скални манастири.....	45
Evgeni Koev , The “Abbot Dwelling” in the Monastery of the Holy Transfiguration of God, Part of the Rock Hewn Churches of Ivanovo.....	45
Галия Тодорова , Богослужебно последование в литийните шествия според ръкописите, съхранявани в Научен архив, БАН, сбирка X, със сигнатура № 48, 50, 52 и 53.....	60
Galia Todorova , Liturgical Order in the Religious Processions According to Manuscripts Stored in the Scientific Archives, BAS, Collection X, with Signature № 48, 50, 52 and 53	60
Евгени Коев, Паскал Пиперков , За пътя на пренасяне мощите на св. Иван Рилски от Средец до Търновград през 1195 г. Хронология на Поклоническия поход „Св. Иван Рилски“ 2016	70
Evgeny Koev, Paskal Piperkov , On the Route of Transfer of the Relics of St. John of Rila from Sredetz to Tarnovgrad in 1195. Chronology of the Pilgrimage March “St. John of Rila” 2016	70
Елена Шатъко , Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	101
Elena Shatko , Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification.....	101
Светлана Дяконова-Арсен, Елена Дяконова , Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	117
Svetlana Diakonova-Arsen, Elena Diakonova , The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva)	117
Част Втора – Културно-историческо наследство: технологии и стандарти за представяне и дигитализация.....	126
Part Two – Cultural and Historical Heritage: Technologies and Standarts for Presentation and Digitalization.	126
Zsolt Laszlo Markus, Tibor Szkaliczki, Gabor Kaposi, Miklos Veres, Gita Senka, Lubomil Draganov, Radoslav Pavlov, Detelin Luchev , GUIDE&HAND Applications for Bulgarian Cultural Heritage	127
Жолт Ласло Маркус, Тибор Скалицки, Габор Капоши, Миклош Вереш, Гита Сенка, Любомил Драганов, Радослав Павлов, Детелин Лучев , Приложения на системата GUIDE&HAND за Българско културно наследство	127

Гая Георгиева-Цанева, Същност на интерактивните системи, сигурност и достъпност	138
Galya Georgieva-Tsaneva, Nature of Interactive System, Security and Accessibility.....	138
Тодор Тодоров, Галина Богданова, Николай Ноев, Съвременни методи и технологии за представяне и защита на цифрови обекти в областта на културно-историческото наследство	148
Todor Todorov, Galina Bogdanova, Nikolay Noev, Modern Methods and Technologies for Preservation and Protection of Digital Objects from the Area of Cultural and Historical Heritage	148
Галина Богданова, Негослав Събев, Достъпност на туристическите услуги за хора с увреждания	156
Galina Bogdanova, Negoslav Sabev, Accessibility of tourist services for people with disabilities.....	156
Мариана Праматарова, Стандарти и съвременни подходи за представяне на музеите	164
Mariana Pramatárova, Standards and Contemporary Approaches for Museum Presentation	164
Част Трета – Културно-историческо наследство: личности, общности, родова памет.....	174
Part Three – Cultural and Historical Heritage: Personalities, Communities, Generic Memory.....	174
Драгомир Томов, Йосиф Буреш. Щрихи от историята на фотографията в България. По документи от личния архивен фонд на акад. Иван Буреш	175
Dragomir Tomov, Joseph Buresh. Moments of the Life of Photography in Bulgaria. According to Documents Preserved in the Personal Papers in a Archive of Ivan Buresh	175
Габриела Ванцарова, Дарина Илиева, Човекът от деветия кръг на ада. Личният архив на д-р Петър Дертлиев.....	183
Gabriela Vaptcarova, Darina Ilieva, The Human from the Nine Circle of the Hell. The personal archive of Dr. Peter Dertliev	183
Негослав Събев, Пътешествие на тъмно във виртуалния свят	193
Negoslav Sabev, A Journey in the Dark in the Virtual World	193
Георги Николов Георгиев, Трифонка Романова Попниколова, Марияна Николова Георгиева, 140 години от освобождението на Поликрайще от Османско робство	199
Georgy Georgiev, Trifonka Popnikolova, Mariana Georgieva, 140 Years Since the Liberation of Polikraishte from Ottoman Slavery.....	199
Приложение / Appendix 1	217
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	217
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	217
Приложение / Appendix 2.....	224
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	224
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	224
Приложение / Appendix 3.....	230
Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	230
The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva).....	230



**ЗА ПЪТЯ НА ПРЕНАСЯНЕ МОЩИТЕ НА СВ. ИВАН
РИЛСКИ ОТ СРЕДЕЦ ДО ТЪРНОВГРАД ПРЕЗ 1195 Г.
ХРОНОЛОГИЯ НА ПОКЛОНИЧЕСКИЯ ПОХОД „СВ.
ИВАН РИЛСКИ“ 2016**

Евгени Коев, Паскал Пиперков

*Професионална гимназия по туризъм „Д-р Васил Берон“, гр. Велико
Търново, България
Институт по математика и информатика при Българска академия на
науките, София, България*

**ON THE ROUTE OF TRANSFER OF THE RELICS OF ST.
JOHN OF RILA FROM SREDETZ TO TARNOVGRAD IN
1195. CHRONOLOGY OF THE PILGRIMAGE MARCH “ST.
JOHN OF RILA” 2016**

Evgeny Koev, Paskal Piperkov

*Vocational High School of Tourism “Dr. Vasil Beron”, Veliko Tarnovo,
Bulgaria
Institute of Mathematics and Informatics at the Bulgarian Academy of Science,
Sofia, Bulgaria
e-mail: ev_koev@abv.bg, ppiperkov@yahoo.com*

Abstract: *In the paper it is given some theoretical and practical reasons about restoration of the route of the relics of St. John of Rila that was carried over from Sredetz (Sofia) to Tarnovo in 1195. Pilgrimage march “St. John of Rila” 2016 is richly detailed in a chronology. The part of the route between Maglizh and Veliko Tarnovo has been whole walked at the first time throughout the event.*

Keywords: *Bulgarian Saints, St. Relics, Pilgrimage*

Резюме: *В статията се дават теоретични и практически съображения относно възстановяване пътя на мощите на св. Иван Рилски, които са пренесени от Средец в Търновград през 1195 г. С подробна хронология е представен Поклонническият поход „Св. Иван Рилски“ 2016, по време на който за първи път изцяло пеши е изминат участъкът от Мъглиж до Велико Търново.*

Ключови думи: Български светци, свети мощи, поклонничество

Въведение

Пътят на мощите на св. Иван Рилски е тема, която периодично тревожи умовете на любители на българската история, ревностни християни, историци.

Мислим, че не е необходимо да бъде обяснявано кой е всепризнатият за покровител на българския народ св. Иван Рилски, но за пълнота само маркираме основните моменти от живота на светеца и пренасянето на неговите свети мощи през годините.

Св. Иван Рилски е роден около 876 г. в с. Скрино, Кюстендилско. Като младеж изоставя светските задължения и се посвещава на Бога. Оттегля се в близък манастир и не след дълго приема отшелническият начин на живот. Последователно се подвизава в Осоговието, Витоша, Рила, където се установява в известната и днес малка скална пещера. Там започват да се стичат негови ученици. Той основава най-големия в съвременните граници на България манастир – Рилския. Сред неговите ученици и последователи, възсияли до съвършенство, са светците от Кюстендилския край Прохор Пшински, Гавриил Лесновски¹ и Йоаким Осоговски. С целия си подвижнически живот св. Иван Рилски се превръща в пример за монашески праведен живот и опора за вярващите християни в следващите векове. Със завета, който оставя на своите ученици, определя рамките за организиране на монашески общежителен живот по нашите земи. Придобил известност и почит още приживе, след смъртта му на 18 август 946 г. продължава да е обект на преклонение и надежда за покровителство свише. Неговите мощи са пренесени в Средец между 960 г. и 1073 г. През 1183 г. унгарският крал Бела III отнася мощите в своята столица Остригом (Гран, днес Esztergom). След чудото с римокатолическия епископ, а според някои историци и заради подписания мирен договор между Византия и Унгария, през 1187 г. мощите на светеца са върнати в Средец. През 1195 г., когато

¹ Същите светии са известни в Македония като Прохор Пчински и Гаврил Лесновски.

градът вече е превзет от българските войски, по повеля на цар Иван Асен I и с благословията на тогавашния духовен глава Василий мощите тържествено са пренесени в столицата на Второто българско царство Търновград. След завладяването на България от Османската империя, през 1469 г. мощите на преподобния са върнати в Рилския манастир.

Подробни разкази за живота и пътя на мощите на св. Иван Рилски с цитирани извори са публикувани от Иванов [9], Дуйчев [6] и Пулос [17]. Преглед на изследванията и цялата литература във връзка със светеца до 1979 г. е направен от Фекеджиев [22].

Настоящата разработка се съсредоточава върху пътя на мощите на Рилския светец през 1195 г. от Средец към Търновград. Макар в почти всички известни жития да се споменава за пренасянето в столичния Търнов, подробности за събитието се дават в първото проложно житие [15] и в пространното житие от св. Патриарх Евтимий [16]. Изследователите в общи линии цитират горепосочените извори. По-обстойно изследване за пътя през Хемус прави Аврамов [1]. Съвременен коментар за преминаването на планината публикува Марков [13].

По-долу, като анализираме подробно пътя на процесията от 1195 г., изграждаме наша хипотеза за конкретния маршрут. Даваме съображения за възстановяването на терен в съвременни условия. Разказваме за реализираното поклонническо пътуване през 2016 г., осъществено изцяло пеша от Мъглиж до Велико Търново.

Пътят на мощите на св. Иван Рилски от 1195 г. според историческите извори и изследвания

Престоят на светите мощи в Средец

Основната информация за пристигането на мощите на св. Иван Рилски в Средец се дава от житието на преподобния, писано от византийския сановник Георги Скилица. Оригиналният текст вероятно е на гръцки, но е известен само от славянски преписи [7, с. 53-55]. Текстът на църковнославянски е достъпен в публикацията на Иванов [8, с. 38-51], а превод на български език от Ст. Васев е публикуван от Киселков [10, с. 19-37].

Кога мощите на св. Иван Рилски са пренесени от Рила в Средец? Основавайки се на безименното и на второто проложно житие, Иванов приема, че пренасянето е по времето на цар Петър (927-969 г.) [9, с. 16]. Златарски подлага това на съмнение, като поставя въпроса: „защо е било потребно на цар Петър, който е благоговееел пред светеца, да пренася мощите му от манастира в Средец, а не в Преслав, както би трябвало да се очаква” [7, с. 68]. По данните на Скилица пренасянето става, „когато царската власт премина към Двуродния” [10, с. 33]. За кой византийски император става дума? Предположение има за Роман II (959-963 г.) или за Роман IV Диоген (1067-1071 г.) [10, с. 6-7]. В Германския препис вместо „Двуродния” е записано „Брадатия” [8, с. 48]. Анализирайки този факт, Дуйчев предполага, че мощите са пренесени в Средец по времето на българския цар Борис II (969-972 г.) [6, с. 187-197].

В Скилицовото житие е описано, че когато са пренесени в Средец, мощите първо са положени „в епископската църква” [10, с. 34]. Според повечето изследователи това е ротондата „Св. Георги” [6, с. 197]. Станимиров е на мнение, че по това време епископска е църквата „Св. София” [19, кн. 7, с. 9]. Действително, „Св. София” е митрополитска църква през Средновековието. Филов, който проучва и двете църкви, констатира, че най-ранни сведения за „Св. Георги” като митрополитска църква има от 1469 г., докато за „Св. София” като митрополитска е писано през 1329 г. [23, с. 241, 370]. Вероятно църквата „Св. Георги” става митрополитска катедрала след 1386 г., когато храмът „Св. София” е превърнат в джамия.

По решение на клира и според желанието на светеца, от епископската църква мощите са пренесени „в църквата на светия апостол и евангелист Лука, която бе тогава дървена” [10, с. 34]. По сведения на Иречек храмът се намирал на сегашния площад Позитано [6, с. 204-205].

По-късно благочестивият Грудас построява на светеца каменна църква близо до стената на Средец [8, с. 49]. Георги Скилица съобщава също, че храмът на светеца претърпява пожар, който е овладян по застъпничеството на св. Иван [10, с. 35]. За манастир „Св. Иван Рилски” в Средец се говори в кореспонденцията на Теофилакт Охридски с епископа на Средец. Това показва, че църква (и манастир) на името на светеца има преди 1108 г.

Тази теза е съгласувана с предположението, че полагането на мощите в храм на името на светеца е през 1097 г. [6, с. 205-218]. Трифонов разпознава Грудас като Gourdesis – далматински първенец, който е пленен от византийския император Мануил I Комнин през 1150 г. и е докаран в Средец, по-късно остава там на служба. Като свързва логически наличната информация, Дуйчев предполага, че храмът „Св. Иван Рилски” е изграден първо от дърво, а след пожара е построен от Грудас каменен на същото място [6, с. 218-221].

В пътепис от 1578 г. Герлах описва черквите в София, като споменава за храм „Св. Иван Предтеча”. Според Иречек, който цитира местно предание, става дума за св. Иван Рилски, като храмът „стоял край баните и бил после разрушен от турците, които са направили на негово място голямата Баня баши джамия”. Според Иширков църквата „се намирала срещу старото ковчежничество, на ул. „Пирот” до хотел „Метропол”. Тя съществувала и след Освобождението, но била склад за кожи на един евреин. Господин В. х. Янков я виждал преди да я сринат и казва, че имала много висок таван и стените ѝ били изографисани.” [19, кн. 8, с. 9].

Къде се намирали църквите „Св. ап. и ев. Лука” и „Св. Иван Рилски” разбираме от първия регулационен план на София, съставен през 1879 г. Той е възстановен и публикуван през 1940 г. (фиг. 1) и 1941 г. [14]. Действително, храмът „Св. ап. и ев. Лука” се намирал край сегашния площад Позитано (преди Освобождението – Говежди пазар), на ъгъла на сегашните улици „Позитано” и „Лавеле”. Храмът „Св. Иван Рилски” се намирал в югозападната част на градинката пред Централни хали, на пресечката на сегашните улици „Пиротска” и „Георг Вашингтон”. Събарянето на тези и други църкви с цел изправяне улиците на новата столица, предвидено в регулационния план, е извършено през 1884-88 г. Разрушаването на храмовете е посрещнато драматично от местното население [21]. Археологически проучвания в центъра на София от 2010 г. дават надежда, че са разкрити основите на църквата „Св. Иван Рилски” с прилежащия към нея християнски некропол [4]. Мястото на апсидата е „на около 30-40 м югозападно от известната Баня баши джамия и южно от Централните софийски хали” [4, с. 44].



Фигура 1. Фрагмент от „План на стара София. Положението на града през 1879 година с регулацион. му проект на улиците, площадите и други обществени нужди, утвърд. през 1881 г. Прибл. мярка 1:7,000” (приложение към издания от Соф. Бълг. благотв.-образ. дружество Ив. Николаевич Денкоглу през 1940 година юбилеен сборник на стара София). Църквата „Св. ап. и ев. Лука” е под номер 9а, църквата „Св. Иван Рилски” е под номер 16. Източник: www.stara-sofia.com

Пренасяне на мощите от Средец до Кръстец. Локализация на местността Кръстец (Окоп)

През 1195 г. (най-вероятно към края на лятото) цар Иван Асен I, връщайки се от победоносен поход по долината на р. Струма [6, с. 231],

„като дойде и до Средец и го покори, и видя светия преподобен отец, и чу преславните неща за него, и се поклони на светия му ковчег, и целуна пречестните му мощи, заповяда на свещения патриарх Василий, а също и на клира, който е с него, да вземат всеславния ковчег и с голяма почит да го пренесат пред него до царския град Търнов. И определи 300 избрани войници, за да съпроводят светеца. И така патриарх Василий сложи честния ковчег на кола; и така всички, които бяха с него, с радост поеха пътя и с веселие вървяха, славейки бога и напътствувани от молитвите на светеца. С тях вървяха и монасите от светия му манастир – игуменът Йоаникий и с него богобоязливите иноци.” [15, с. 134]

По отношение на иноците, подкрепяме тезата, че това са монасите от манастира в Средец [10, с. 9], откъдето всъщност са взети мощите.

Изследователите са единодушни, че процесията с мощите тръгва от Средец през Северна Тракия и после пресича Хемус, като за маршрута през Тракия не се дават повече сведения. Приемаме, че шествието минава през Подбалканските котловини, които вече са българска територия [12, карта №1]. За да бъдем обективни, трябва да признаем, че няма констатиран култ към светеца в този регион. Това вероятно се дължи на многократното обезлюдяване на селищата.

Според текста от св. Патриарх Евтимий, след изпращането от Средец царят „дойде спешно в своя царски град и започна да изгражда църква на името на светеца в славния град Трапезица. ... И когато царят разбра, че патриархът е дошъл, бързо излезе да го посрещне на мястото, наричано Кръстец, с целия си синклит. И като целуна с почитание мощите на светеца, задържа ги да останат там за 7 дни, докле беше доизградена църквата.” [16, с. 148]. Същата информация ни дава и първото проложно житие, но мястото на срещата, където процесията престоява 7 дни, е „Окоп” [15, с. 134].

Коя е местността Кръстец или Окоп? Иванов счита, че „Кръстец е местност, която се намира между Шипка и Трявна, в самия проход” [9, с. 20]. По-сериозно с въпроса се занимава Аврамов [1, с. 103-104]. Заедно с Даскалов проучват запазените предания, сред които цитират думите на дядо Минчо Митев (75 г.) от Койчовци: „Дете бях, отдавна. Ходихме с дядо си в Балкана за работа. Дядо ми ми разказва, че някога – много отдавна, от

Търново са дошли владици, попове и много народ, които са носели кръстове и са се спрели на Кръстец да посрещат мощи на някакъв светия. За това се нарича и до сега „Кръстец“, от многото кръстове, що са носили хората.” [5, с. 15]. В горния цитат става дума за връх Кръстец (1007 м), който се намира на около 2 км северозападно от днешната жп гара Кръстец. Изложението от дядо Минчо силно напомня за посрещането на мощите от царя и синклита, описано в житията. Аврамов констатира също култ към св. Иван Рилски в с. Селце, където има стара църква на името на светеца и ежегодно се чества празникът му. Извежда хипотезата, че процесията идва от Крън, пренощува в Селце и по Мъглижкия проход се изкачва на връх Кръстец [1, с. 103].

Има, обаче, и други топоними Кръстец по Стара планина и Предбалкана. Местности „Кръстец“ и „Кръста“ има, например, над с. Енина, в околностите на Дряново и Велико Търново. При подробното анализиране на различните доводи „за“ и „против“ всяка една от тези местности, убедително се налагат аргументите в полза на горепоменатия връх Кръстец в Тревненска Стара планина. Преданието, че мощите на св. Петка са пренесени през Енина и Габрово [1, с. 106-107], обяснява другия топоним Кръста в Шипченска планина. Удачно място за престой на мощите в продължение на една седмица е именно високата част на планината. Там, според преданията, имало владения на Асеновци – дворец [1, с. 103], лятна резиденция [5, с. 16], укрепени кули [13, с. 24]. Единствен контрааргумент е смущаващото за някои събитие, че посрещачите начело с царя излизат на около 2 дни път от столицата, за което в житието се казва „бързо излезе“ [16, с. 148]. Имайки предвид, че това е събитие от огромна важност за времето си, и това съмнение не издържа.

Освен изброените податки, има и косвени доказателства. В първото проложно житие се упоменава местността „Окоп“. Логично е, наименованието „Кръстец“ да е дадено след пренасянето на мощите и престоят им в местността, както и разказва дядо Минчо. Поради това житиеписецът е използвал старото, познато отпреди име. Топоним „окоп“ явно може да се даде на важно защитно съоръжение, на стратегическо място за отбраната на проход. Такава оценка за вр. Кръстец ни е засвидетелствана по време на

войната между Руската и Османската империи през 1877-78 г., когато именно през Тревненския проход и вр. Кръстец преминава най-голямата руска част [20, с. 146], а върхът е охраняван така, както и Шипченският проход [3, с. 117-118].

Пренасяне на мощите от Кръстец до Търновград

Досега не е изградена обоснована хипотеза за пътя на мощите от Кръстец към Търновград. В житията не се съобщават подробности за маршрута. Даскалов предполага, че процесията от 1195 г. пощува в тревненската църква „Св. Архангел Михаил” и после през Войници, Кумани и Царева ливада отива към Търново. Обосновката е, че това е старият път „Търново – Борушица – Верая – Константинопол” [5, с. 15]. Хипотезата на Аврамов, който изследва главно верейския път, е за следния маршрут: Кръстец – Плачковци – Трявна – верейският път – Царева ливада – Дряново – Търново [1, с. 104-105]. Марков, който описва района на изток – селата около Белноврх и Белица, твърди, че пътят на шествието „върви през малките селца Сеймени, Дъскари и Иван Димов, за да премине брода на река Белица ... продължава по ръба на рида „Бунев рът”, изкачва се на височината над днешното селище Царето („Фъревското Царе”), минава през местностите „Стражарска китка” и „Чучура” и слиза в Килифарския манастир” [13, с. 45]. Той обосновава тезата си с наличието на пролетен събор по тези места. Припомняйки факти от историята на Килифаревския манастир, обосновава наличието на стар култ към св. Иван Рилски там и предполага, че мощите са пренощували в манастира [13, с. 45-46]. Заклучава, че по същия път се придвижват и процесии с „мощите на Св. Михаил Воин, на Св. Петка Епиватска и тези на мъченицата Филотея” [13, с. 46].

За нас няма преки доказателства, че процесията с мощите на св. Иван Рилски минава през Трявна. На това мнение е и Марков [13, с. 44-45]. Даскалов и Аврамов цитират предания за името на местността Кръстец и за култа към светеца в с. Селце, но не са убедителни за маршрута на север. Например, от Войници до Кумани, както предлага Даскалов, трябва да се слиза в дола и да се прави изкачване – това не може да е главен път. За съ-

жаление, параклисите край Царева ливада и Дряново, за които разказва Аврамов, не съществуват.

Аргументите на Марков, че шествието е минало през Килифаревския манастир, са логични. Действително, единият от олтарите, които събира майстор Колю Фичето под покрива на новата църква през 1840-1842 г., е посветен на св. Иван. Станев боязливо обяснява именуването на параклиса с ролята на йеросхимонах Спиридон от Рилския манастир за възобновяването на духовния живот в Килифаревската обител [18, с. 226-228].

Продължението на пътя на процесията с. Селце – вр. Кръстец, към Търновград, според нас, е по долината на горното течение на р. Белица и след това, прехвърляйки ридовете северно от реката – към Килифаревския манастир. В подкрепа на тази теза е съществуващо предание, че населението в района на днешното с. Белица посреща светеца, което паметно събитие се отбелязва ежегодно със събор. Но този събор не е пролетен, защото пренасянето на мощите е през лятото на 1195 г. По-скоро, обосновка би могло да бъде, че храмът в селото е посветен на празника Преображение Господне и на 19 август също има традиционен събор и курбан. В тази връзка през 80-те години е монтиран и паметен знак над селото по поречието на реката. За съжаление, този район днес е с ограничен достъп.

Нелогична е тезата за изкачването на Белновръх, защото преди това има стръмно слизание. Алтернативният вариант е по вододелното било през вр. Върбанов чукар, което прекалено удължава пътя. Не сме съгласни и с мнението на Марков, че всички процесии за пренасяне на мощи в края на XII век и първата половина на XIII век минават по описания от него маршрут. Всъщност, той сам си противоречи, като твърди, че основаването на храма „Св. Архангел Михаил” в Трявна е свързано с преспиването на мощите на св. Михаил войн от Потука [13, с. 45].

Интересен е фактът, че в целия район от Кръстец до Велико Търново, храмове, посветени на св. Иван Рилски, има единствено в с. Скалско (Дряновско) и с. Радковци. Минаването през Скалско е нелогично поради отдалечеността от преките пътища към Търново. Радковци се намира под вр. Стражарска китка, по подбилен път от върха към Килифаревския манастир. Църквата в селото е построена през 1882 г., вероятно на мястото на

стара и по-малка. Това ни дава основание да допуснем, че може би е от поредицата храмове, изградени по повод пренощуването на мощите.

Продължението след Килифаревския манастир най-вероятно е през Присовския манастир „Св. Архангел Михаил”, основан от Асеновци заедно с едноименната Тревненска църква и Дряновския манастир [5, с. 10-11].

Теоретични и практически съображения относно възстановяване пътя на мощите на св. Иван Рилски от 1195 г.

По-долу описваме нашата теза за маршрут, чрез който на съвременна основа да се направи възстановка на събитията от 1195 г., когато мощите на св. Иван Рилски са пренесени от Средец в Търновград. При съставянето на маршрута сме отчели досега известните исторически данни, както и възможностите на терена.

В гр. София шествието може да тръгва от храм „Св. София”, да преминава през пл. Позитано, където е бил храмът „Св. ап. и ев. Лука”, оттам да обръща на север, като по ул. „Георг Вашингтон” достигне до градинката на Централни хали и площада пред банята. По този начин символично ще бъдат обходени местата, свързани с престоя на мощите на св. Иван Рилски в Средец преди 1195 г.

От гр. София поклонниците следва да продължат пътя си през Подбалканските котловини до гр. Мъглиж. Вариант на прехода е по билата на Лозенска планина и Средна гора. В този случай може да се посетят Германският манастир, гр. Вакарел, с. Поибрене, Панагюрски колонии, с. Смилец, с. Върбен и с. Копринка.

Тъй като с. Селце е безспорен пункт от маршрута, логично е да се поеме към билото на Стара планина от гр. Мъглиж. Път от римско време води източно от вр. Попък (1201 м), като свързва гр. Мъглиж със с. Селце през м. Бъчовища и седловината Мъглижки уши [11, с. 91-94]. Реално, може да се ползва и маркирана пътека от с. Горно Изворово към с. Селце. С подход от с. Горно Изворово има два варианта – през Мъглижки уши или през Равна поляна [11, с. 99-100].

Вероятно, от с. Селце към Кръстец процесията е минала по римския път през м. Калаянка и вр. Панагюра [2, с. 648]. За съкращаване на марш-

рута може да се подходи по черен път северно от селото през м. Дупник към Хайдушки преслап, като се продължи по билото на хребета към седловината Марков ток (1120 м), оттам – към вр. Кръстец [11, с. 102, карти 44, 64, 80]. Маркираната пътека, обаче, е по долината през туристическа база Дюлята и хижа Извора.

През 1999-2002 г. на вр. Кръстец (1007 м) е изграден параклис „Св. Иван Рилски“². Осветен е на 18.08.2002 г.³

Слизането от вр. Кръстец, според нас, е било през с. Белица. Както споменахме, има ограничение на достъпа по поречието на р. Белица. В този случай е разумно, да се ползват маркираните туристически пътеки към гр. Плачковци и гр. Трявна. Удобно преминаване по била от Кръстец за Килифаревския манастир е през вр. Ковачка (810 м), с. Престой, с. Армянковци и вр. Стражарска китка (726 м). Съвсем логично е, процесията да е нощувала в с. Радковци, поради което се препоръчва слизане през с. Побък. Остава ангажиментът, старият път Фъревци – Побък – Радковци, да бъде прочистен и маркиран, тъй като през 2016 г. бе твърде обрасъл. От Килифаревския манастир синя маркировка води през селата Върлинка, Малчовци и Големани. Тъй като удобни пътища през полето към Присовския манастир няма, то редно е да се използва асфалтовият път от с. Големани през с. Плаково до манастира. От там стара червена маркировка води до с. Присово, откъдето най-удобен преход до гр. Велико Търново е по Присовската екопътека (жълта маркировка).

Организация на Поклонническия поход „Св. Иван Рилски“ 2016

Поклонническият поход „Св. Иван Рилски“ 2016 бе планиран като частично възстановяване пътя на мощите на преп. Иван Рилски от 1195 г. и 1469 г. по общ маршрут Мъглиж – Кръстец – Трявна – Велико Търново – Плевен – Никопол – Враца – София – Белчин – Рилски манастир.

² параклис „Св. Иван Рилски“, http://www.td-akademik.com/krastec_chapel.php

³ в. Борба, бр. 160 (2486), година IX, 19 август 2002 г.

В частта от гр. Велико Търново до гр. София, походът бе организиран от Сдружение Клуб по пешеходен туризъм и туристически спортове „Трапезица – 1909” и Туристическо дружество „Академик – ВТУ”. За престоя и движението в съответните епархии, бе получено благословение от Техни Високопреосвещения Врачански митрополит Калиник, Велико-търновски митрополит Григорий и Старозагорски митрополит Галактион. Походът бе съгласуван с общинските ръководства в Мъглиж, Трявна, Велико Търново, Никопол, Мездра и Враца.

В частта от гр. София до Рилски манастир, походът се нарича Поклоннически път „Рилският Чудотворец” и се организира за 7-ма поредна година от Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски” със съдействието на Софийска св. митрополия и Столична община (чрез ОП „Туризъм”). Извършва се с благословението на Негово Светейшество Неофит, Патриарх Български (в качеството му на Софийски митрополит).

В първия етап, изцяло пеша бе изминат пътят от гр. Мъглиж до гр. Велико Търново (фиг. 2). За сборен пункт бе определен Мъглижкия манастир „Св. Николай”. На практика, преходът започна от жп гара Тулово, където се събра по-голямата част от основната група. От Мъглиж до Селце бе изоставен предвиденият преход по римския път и през Мъглижки упи, поради опасения, че пътеките са обрасли. Групата се придвижи по асфалтовия път. От Селце преходът продължи по долината на Селченска река до изоставената хижа Извора. След изкачване към седловината Марков ток, поради изпускане на отклонение по синя маркировка (директно към жп гара Кръстец), движението продължи по основния път към главното било (зелена маркировка) и оттам – по червена маркировка към жп линията. От хижа Кръстец бе направен обиколен преход през параклисите „Св. Иван Рилски” (на връх Кръстец) и „Св. мчци София, Вяра, Надежда и Любов” (на жп спирка Бъзовец). От Бъзовец групата слезе към гр. Плачковци. Между Плачковци и Трявна избрахме изкачване през вр. Калимявката (749 м), основавайки се на името на върха. За този преход останаха трима ентузиаста. Останалата част от групата се придвижи с влак. От Трявна в източна посока по горски път излязохме северно от вр. Бабул (656 м) на асфалтовия път, идващ от с. Престой, и продължихме към вр. Стражевска китка

(648 м), после към вр. Голи Горун (653 м) и с. Армянковци. На разклона между селата Фъревци и Дамяновци продължихме направо до изкачване на височината. После поехме надолу през изоставеното село Побък за с. Радковци. Това бе най-трудният участък от маршрута. Пътеката беше доста обрасла и с нападали дървета по нея. Три часа продължи слизането към с. Радковци. В късните часове на вечерта групата пристигна в Килифаревския манастир. Придвижването до Велико Търново премина без изненади по планирания маршрут през с. Големаните, с. Плаково и с. Присово.



Фигура 2. Схема на реализирания маршрут гр. Мъглиж – гр. Велико Търново. Означени са само храмове или параклиси, посветени на св. Иван Рилски. Черните линии са асфалтови пътища, цветните – маркирани в съответния цвят пътеки.

Втората част от Поклонническия поход „Св. Иван Рилски“ 2016 бе посещение на храмове и манастири в и около градовете Велико Търново,

Никопол и Враца. Бяха посетени хълмът Трапезица и храм „Св. Иван Рилски” в гр. Велико Търново, Патриаршеският манастир „Св. Троица”, храм „Успение на Пресвета Богородица” в гр. Никопол, Бистрешкия манастир „Св. Иван Пустий”, храм „Св. Възнесение” в гр. Враца, храм „Св. Иван Рилски” в с. Паволче и др.

Третата част на похода бе включване към Поклонническия път „Рилският Чудотворец”, който протече по вече традиционната програма от 01.08. до 06.08.

Общо включилите се по поканата от Велико Търново бяха 105 души. За включилите се по поканата от София не се води статистика. Контролно преброяване бе направено на Витошкото било – 150 души, както и на Рилското било – 180 души. Участниците, които преминаха целия маршрут от Мъглиж до Рилския манастир, бяха 6 души – Паскал Пиперков, Николай Иванов, Николинка Стоянова, Станислава Лозанска, Светлина Драгова и Румяна Славчева.

Успоредно на проявата, Коста Янков – туристически маратонец от гр. Бургас, пробяга за 5 дни разстоянието от гр. Мъглиж до гр. Никопол по следния график: 22.07. Мъглиж – Трявна, 23.07. Трявна – Велико Търново, 27.07. Велико Търново – Павликени, 28.07. Павликени – Левски, 29.07. Левски – Никопол.

Хронология на Поклонническия поход „Св. Иван Рилски” 2016

21.07.2016 г. (четвъртък)

12:30-14:00 Придвижване на групата от жп гара Тулово през с. Тулово до гр. Мъглиж. Поклонение пред храм „Успение на Пресвета Богородица”. Пристигане на Автогара Мъглиж.

14:30-15:30 Придвижване по маршрут: Автогара Мъглиж – храм „Св. вмчк Димитър Солунски” – параклис „Св. Николай Мирликийски” – Мъглижки манастир „Св. Николай Мирликийски”.

16:45-17:40 Вечеря с петохлебие и проповед, оглавена от Негово високопреподобие архимандрит Йоан, ефимерий на манастира.

19:00 Вечеря, дадена от управата на манастира.

22.07.2016 г. (петък)

7:15-8:30 Утрения в Мъглижки манастир „Св. Николай Мирликийски“.

8:30-9:35 Св. литургия, отслужена от архимандрит Йоан.

11:25-18:25 Придвижване от Мъглижки манастир през гр. Мъглиж по асфалтов път до с. Селце.

18:45-19:30 Акатист към св. Иван Рилски в храм „Св. Иван Рилски“.

19:45 Настаняване във вила „Деница“.

23.07.2016 г. (събота)

8:30-10:05 Придвижване от с. Селце до база Дюлята (по синя маркировка).

10:20-11:30 Придвижване от база Дюлята до хижа Извора (синя маркировка).

12:00-15:00 Придвижване от хижа Извора по синя маркировка през седловината Марков ток, по зелена маркировка до основния билен път, по червена маркировка към жп гара Кръстец.

15:05 Пристигане и настаняване на хижа Кръстец.

16:05-16:40 Придвижване от хижа Кръстец по зелена маркировка до Царския кладенец.

16:40-16:55 Беседа край Царския кладенец.

16:55-17:05 Придвижване от Царския кладенец по зелена маркировка до връх Кръстец (1007 м).

17:20-18:05 Акатист към св. Иван Рилски в параклис „Св. Иван Рилски“ на вр. Кръстец.

18:25-19:00 Придвижване от вр. Кръстец до спирка Бъзовец.

19:05-19:50 Вечерня (правило) в параклис „Св. мчци София, Вара, Надежда и Любов“ на спирка Бъзовец.

20:05-21:30 Придвижване от спирка Бъзовец до хижа Кръстец.

24.07.2016 г. (неделя)

6:50-7:40 Придвижване на първата група от хижа Кръстец до спирка Бъзовец.

7:45-9:20 Утрения (правило) в параклис „Св. мчци София, Вяра, Надежда и Любов” на спирка Бъзовец.

8:50 Пристигане на втората група на спирка Бъзовец.

9:20 Пристигане на група от гр. Габрово.

9:25-10:40 Св. литургия, отслужена от Негово благоговейство иерей Петър (Роспиер Момчев).

11:15-15:10 Придвижване от спирка Бъзовец по черни пътища и пътека с жълта маркировка до гр. Плачковци.

15:25-16:05 Акатист към св. Иван Рилски пред храм „Св. прор. Илия”.

16:20-18:20 Придвижване на група от трима души от гр. Плачковци и кв. Ковачевци по нарочно маркирана със син спрей пътека през вр. Килимявката (749 м) и с. Койчовци до гр. Трявна. Временната маркировка е поставена от ТД „Планинец” – гр. Трявна. Останалата част от групата се придвижва с влак до гр. Трявна.

18:00-18:50 Вечрения в храм „Св. Архангел Михаил”, отслужена от Негово всеблагоевнейство протоиерей Анатолий Тодоров от гр. Търговище.

19:30-19:45 Придвижване от храма до хотел „Ралица”.

25.07.2016 г. (понеделник)

7:30-7:55 Придвижване от хотел „Ралица” до храм „Св. вмчк Георги”, гр. Трявна.

8:00-8:55 Утрения, отслужена от Негово всеблагоевнейство протоиерей Петър (Савов).

8:55-10:10 Св. литургия, отслужена от протоиерей Петър.

11:10-13:55 Придвижване от гр. Трявна по горски път покрай вр. Бабул (657 м) до посето край с. Опаните, по асфалтов път до Голи горун и с. Армянковци.

14:10-15:00 Придвижване по асфалтов път до разклон за с. Фъревци.

15:00-15:30 Изкачване по черен път до билото над с. Фъревци.

15:30-18:55 Придвижване по стари пътища и горски пътеки през с. Побък до с. Радковци.

19:10-19:50 Акатист към св. Иван Рилски в храм „Св. Иван Рилски“, отслужен от Негово всепреподобие иеромонах Йоан (Ненчев).

20:15-20:50 Придвижване от с. Радковци през с. Дунавци до Килифаревски манастир „Рождество на Пресвета Богородица“.

26.07.2016 г. (вторник)

7:30-7:45 Полунощница (правило) в Килифаревски манастир „Рождество на Пресвета Богородица“.

7:45-8:20 Утрень (правило).

8:20-8:30 Първи час (правило).

8:30-8:40 Трети час (правило).

8:40-8:55 Шести час (правило).

8:55-9:05 Изобразителни (правило).

10:15-10:40 Придвижване на групата от Килифаревския манастир по синя маркировка до параклис „Св. преп. Теодосий Търновски“ на територията на Стария Килифаревски манастир.

10:50-11:00 Придвижване от параклиса до голямата базилика.

11:00-11:15 Акатист към св. Иван Рилски, I статия, сред останките от голямата базилика.

11:15-12:30 Придвижване от Стария Килифаревски манастир по синя маркировка до с. Върлинка.

12:30-12:45 Акатист към св. Иван Рилски, II статия.

12:45-13:00 Придвижване от с. Върлинка по асфалтов път до с. Малчовци.

13:00-13:20 Придвижване от с. Малчовци по асфалтов път до с. Големаните.

13:25-14:35 Придвижване от с. Големаните по асфалтов път до храм „Рождество на Пресвета Богородица”, с. Плаково.

14:45-15:00 Акатист към св. Иван Рилски, III статия.

15:35-17:35 Придвижване от с. Плаково по асфалтов път до Присовски манастир „Св. Архангел Михаил”.

17:00-19:00 Вечерня с петохлебие и акатист към св. вмчк Пантелеймон в Присовски манастир „Св. вмчк Пантелеймон” (присъства авангардната група, която се придвижва с транспорт до с. Присово).

18:00-18:15 Акатист към св. Иван Рилски, IV статия.

18:35-19:55 Придвижване от Присовски манастир „Св. Архангел Михаил” по стара червена маркировка до с. Присово и Присовски манастир „Св. вмчк Пантелеймон”.

27.07.2016 г. (сряда)

5:25-7:30 Маслосвет в Присовски манастир „Св. вмчк Пантелеймон”.

7:35-9:40 Утрения.

9:40-10:00 Петохлебие.

10:00-11:50 Архиерейска св. литургия, оглавена от Негово Високопреосвещенство Великотърновския Митрополит Григорий в съслужение с Негово високопреподобие архимандрит Панарет, Техни всепреподобия иеромонах Гервасий и иеромонах Димитрий.

11:50-12:15 Водосвет.

12:15-12:30 Придвижване от манастира до центъра на с. Присово.

12:30-13:15 Обяд, подготвен от монашеството и поклонници на Присовския манастир „Св. вмчк Пантелеймон”.

13:15-13:30 От центъра на с. Присово до храм „Успение на Пресвета Богородица”.

13:35-13:50 Акатист към св. Иван Рилски, I статия, в двора на храма.

13:55-14:55 Придвижване от с. Присово по жълта маркировка до билото на Присой бърдо и чешма под билото по пътеката за с. Малки чифлик.

15:10-15:25 Акатист към св. Иван Рилски, II статия, на беседка край чешмата.

15:25-16:25 Придвижване по жълта маркировка до с. Малки чифлик.

16:25-16:40 Акатист към св. Иван Рилски, III статия, пред храм „Св. Атанасий“.

16:40-17:30 Придвижване по асфалтов път от с. Малки чифлик до гр. Велико Търново.

17:30-17:50 Акатист към св. Иван Рилски, IV статия, отслужен от Негово благоговейнство иерей Давид (Десислав Йовчев) на тротоара пред храм „Св. Троица“.

17:50-18:10 Придвижване от храм „Св. Троица“ до Катедрален храм „Рождество на Пресвета Богородица“.

18:15-19:30 Вечерня, оглавена от Негово всеблагоговейнство протоиерей Михаил (Хаджиев) в съслужение с Негово благоговейнство иерей Давид и Негово преподобие иеродякон Донат.

28.07.2016 г. (четвъртък)

7:30-9:45 Утрения в Катедрален храм „Успение на Пресвета Богородица“, гр. Велико Търново.

9:45-10:00 Изнасяне за поклонение на частицата от мощите на св. Иван Рилски, която се съхранява в Катедралния храм.

10:00-11:30 Св. литургия, отслужена от Негово всеблагоговейнство протоиерей Михаил в съслужение с иеродякон Донат.

11:40-13:10 Придвижване от Катедралния храм през площада пред Царевец, Владишки мост до хълма Трапезица. Екскурзоводска беседа през църквата „Св. Четиридесет мъченици“. Разказ за манастирския комплекс „Св. Иван Рилски“ (църква № VIII) на Трапезица.

13:10-13:25 Акатист към св. Иван Рилски, I статия, в църква № VI.

13:30-13:45 Акатист към св. Иван Рилски, II статия, в църква № XIII.

13:45-14:30 Придвижване от хълма Трапезица към църквата „Св. ап. ли Петър и Павел“ в кв. Асенов.

14:40-15:10 Екскурзоводска беседа в църквата „Св. апли Петър и Павел”.

15:15-15:30 Акатист към св. Иван Рилски, III статия, в църквата „Св. Иван Рилски” в кв. Асенов.

15:35-15:45 Придвижване към храм „Успение на Пресвета Богородица”.

16:00-16:15 Акатист към св. Иван Рилски, IV статия, в храм „Успение на Пресвета Богородица”.

16:50-17:10 Придвижване с леки автомобили от гр. Велико Търново до Патриаршески манастир „Св. Троица”.

17:20-18:00 Девети час и вечерня (правило) в съборния храм на манастира.

18:00-19:00 На гости на монахините.

19:00-19:30 Придвижване с леки автомобили до с. Самоводене, къща за гости „Фамилия”.

29.07.2016 г. (петък)

11:00-11:45 Придвижване с автобус от с. Самоводене до жп гара Горна Оряховица.

12:00-13:40 Придвижване с влак от Горна Оряховица до гр. Плевен.

14:20-15:30 Придвижване с влак от Плевен до жп гара Черквица.

15:30-16:00 Придвижване с автобус, финансирано от кмета на Община Никопол, от с. Черковица до гр. Никопол. Настаняване в църковни квартири.

17:00-17:10 Придвижване от Архиерейското наместничество до храм „Успение на Пресвета Богородица”.

17:15-18:20 Вечерня, оглавена от Негово всеблаготворителство протоиерей Валентин (Илиев), и акатист към св. Иван Рилски в храм „Успение на Пресвета Богородица”.

19:00 Разказ за църквата „Св. апли Петър и Павел” от протоиерей Валентин.

20:00 Вечеря, дадена от кмета на Община Никопол и местните свещеници, в парк „Бет Йосеф”.

30.07.2016 г. (събота)

7:15-7:30 Придвижване с автобус за сметка на Община Никопол от гр. Никопол до с. Черковица.

7:45-8:55 Придвижване с влак до гр. Плевен.

9:45-11:10 Придвижване с влак до гр. Мездра.

11:10-11:40 Придвижване с влак до с. Бели извор.

11:40-11:50 Придвижване пеша от жп гара Бели извор през селото до храм „Св. Троица”.

11:50-12:10 Посрещане в храма.

12:10-12:50 Акатист към св. Иван Рилски в храм „Св. Троица”, отслужен от Негово Всеблагоевейнство протоиерей Георги (Чонов).

12:50-13:10 Почерпка от църковното настоятелство на храма.

13:10-16:00 Придвижване от с. Бели извор до Бистрешки манастир „Св. Иван Пустий”.

16:05-16:50 Вечерня в манастира, отслужена от Негово Всеблагоевейнство протоиерей Сапо (Топалов).

16:50-17:40 Почерпка. Разказ за манастира. Разглеждане на пещерата.

17:40-19:30 Придвижване от манастира до кв. Бистрец.

19:45-20:45 Придвижване от кв. Бистрец до Катедрален храм „Св. Апостоли”, гр. Враца.

20:45 Придвижване из гр. Враца. Вечеря. Настаняване в хотел „Олимпийски надежди”.

31.07.2016 г. (неделя)

7:40-8:10 Придвижване от хотел „Олимпийски надежди” в гр. Враца до храм „Св. Възнесение Господне”.

8:00-9:05 Утрения.

9:05-10:05 Св. литургия, отслужена от Негово Високоблагоевейнство свещеноиконом Аспарух.

10:45-11:55 Придвижване из гр. Враца от храм „Св. Възнесение Господне” край паметника на св. Софроний Врачански, Митрополитския храм „Св. Николай Мирликийски” и по ул. „2 юни”.

11:55-12:20 Придвижване с леки автомобили до с. Паволче.

12:20-13:05 Акатист към св. Иван Рилски, отслужен от протоиерей Сашо в храм „Св. Иван Рилски”, с. Паволче.

13:05-13:40 Придвижване с леки автомобили до с. Челопек.

13:40-14:15 Посещение на храм „Св. вмчк Димитър Солунски” в с. Челопек. Разглеждане на къща-музей „Баба Илийца”.

14:15-14:25 Придвижване из селото.

14:25-14:30 Молитва за път в параклис „Св. вмчк Георги” в с. Челопек.

14:30-16:20 Придвижване от с. Челопек до с. Лютиброд.

16:45-17:45 Придвижване от с. Лютиброд до Черепишки манастир „Успение на Пресвета Богородица”.

17:45-18:15 Вечерня с пренасяне на кръста в Черепишки манастир, оглавена от Негово Всепреподобие иеромонах Прохор.

19:00 Вечеря, дадена от манастирската управа.

01.08.2016 г. (понеделник)

5:00-5:15 Придвижване от Черепишки манастир „Успение на Пресвета Богородица” до жп спирка Черепиш.

5:20-7:25 Придвижване с влак до Централна жп гара София.

7:40-8:30 Придвижване през гр. София от Централна жп гара по бул. „Княгиня Мария Луиза”, бул. „Цар Освободител” и ул. „Московска” до храм „Св. София”.

8:00-9:00 Утрения с изнасяне на кръста.

9:00-9:55 Св. литургия в храм „Св. София”, оглавена от Негово Високоблагочестие ставрофорен свещеноиконом Ангел Ангелов, прото-сингел на Софийска света Митрополия и предстоятел на храм „Св. София”.

10:10-10:30 Водосвет, молитва за път и благославяне на икони.

11:00-11:30 Придвижване от храм „Св. София” по ул. „Московска” и бул. „Цар Освободител” през двора на Президентството до храм „Св. вмчк Георги” (Ротонда).

11:40-12:30 Придвижване с трамвай до кв. Княжево.

12:40-18:15 Придвижване до хижа Планинарска песен.

17:00-18:40 Запознаване. Представяне на всички участници.

18:50-19:10 Придвижване от хижа Боерица до хижа Кумата.

19:10-19:40 Молебен канон към Пресвета Богородица в параклис „Св. Иван Рилски” край хижа Кумата.

02.08.2016 г. (вторник)

7:35-7:50 Придвижване от хижа Боерица до хижа Кумата.

7:50-8:05 Акатист към св. Иван Рилски, I статия, в параклис „Св. Иван Рилски” край хижа Кумата.

8:05-11:40 Придвижване от хижа Кумата до Черни връх.

12:25-12:45 Акатист към св. Иван Рилски, II статия, на Черни връх.

12:45 Тръгване от Черни връх към с. Ярлово.

14:00 Пристигане при изворите на р. Струма.

17:00-17:10 Акатист към св. Иван Рилски, III статия, след отклонение към с. Ярлово.

18:25-18:35 Благодарствен молебен на мястото на стария храм „Св. Архангел Михаил” край с. Ярлово.

18:50-19:30 Придвижване към с. Ярлово.

19:30-20:00 Молебен канон към Пресвета Богородица в храм „Св. вмчца Неделя” в с. Ярлово.

20:00 Водосвет и благославяне на храна, подготвена от жителите на с. Ярлово.

03.08.2016 г. (сряда)

7:15-7:30 Акатист към св. Иван Рилски, IV статия, в храм „Св. вмчца Неделя”, с. Ярлово.

7:55-12:00 Придвижване от с. Ярлово през Верила до Ловна хижа, стопанисвана от ЛД „Яребковица”.

12:45-13:00 Акатист към св. Иван Рилски, I статия.

13:00-18:35 Придвижване от Ловната хижа до с. Белчин.

18:55-19:05 Придвижване през селото.

19:05-19:35 Молебен канон към Пресвета Богородица в храм „Св. апли Петър и Павел”.

19:50-20:45 Придвижване до Цари Мали град.

20:50 Благославяне на храна, осигурена от кметство с. Белчин. Лагерен огън.

04.08.2016 г. (четвъртък)

7:30-7:55 Акатист към св. Иван Рилски, II статия, край Цари Мали град.

7:55-9:30 Придвижване от Цари Мали град до с. Клисура.

9:30-9:45 Акатист към св. Иван Рилски, III статия, в храм „Св. вмчк Димитър” в с. Клисура.

9:45-10:15 Закуска, осигурена от жителите на с. Клисура.

10:15-13:30 Придвижване из Лакатишка Рила.

13:50-14:05 Акатист към св. Иван Рилски, IV статия, на поляна край чешма Петроана.

14:30-15:30 Придвижване из Лакатишка Рила.

15:30 Разделяне на групата. Част от участниците продължават към храм „Св. Иван Рилски” в с. Паничище и после с лифт към хижа Рилски езера.

15:30-17:45 Придвижване до хижа Ловна.

18:00-20:00 Придвижване от хижа Ловна до хижа Рилски езера.

22:00 Лагерен огън.

05.08.2016 г. (петък)

8:00-8:30 Акатист към св. Иван Рилски, I статия, пред хижа Рилски езера.

8:30-9:40 Придвижване от хижа Рилски езера до езеро Бъбрека.

10:05-10:45 Водосвет. Общи снимки.

10:45 Тръгване от Бъбрека през Окото, Сълзата и Раздела към Рилски манастир.

13:15 На връх Дамга.

20:00 Пристигане в Рилски манастир. Поклонение пред мощите на св. Иван Рилски.

06.08.2016 г. (събота)

7:30-9:45 Полунощница и утрения в съборния храм „Рождество на Пресвета Богородица” в Рилски манастир.

9:45-12:00 Архиерейска св. литургия, оглавена от Негово Преосвещенство Адрианополски епископ Евлогий, игумен на Рилския манастир.

12:15-13:00 Обяд, даден от игумена на манастира.

13:35-15:00 Придвижване от Рилския манастир до гроба на св. Иван Рилски.

15:15-15:35 Молитва към св. Иван Рилски и закриване на Поклонническия път „Рилският чудотворец”.

16:55-19:15 Придвижване с автобуси до гр. София.

07.08.2016 г. (неделя) Допълнителен ден.

8:00-8:55 Утрения в храм „Св. прор. Илия”, кв. Дружба, гр. София.

8:55-10:00 Св. литургия в храм „Св. прор. Илия”, отслужена от Негово Всеблагоевиество протоиерей Димитър (Москов).

10:00-11:20 Разказ за Поклонническия поход „Св. Иван Рилски” 2016. Среца с енорияшите на храм „Св. прор. Илия”.

11:40-11:50 Поклонение в храм „Въведение на Пресвета Богородица”.

12:00-12:20 Поклонение в храм „Преп. Наум Охридски”.

15:30-19:35 Придвижване с влак от гр. София до гр. Горна Оряховица.

Заклучителни бележки

В изложението е направен прецизен анализ на наличната изворова и научна информация за престоя на мощите на св. Иван Рилски в Средец и пренасянето им от Средец към Търновград през 1195 г. Предложени са нови хипотези за някои детайли от маршрута. Разработени са варианти за придвижване на поклонническа група с цел приблизително възстановяване на историческите събития. С подробна хронология е представен Поклонническият поход „Св. Иван Рилски” 2016, по време на който изцяло пеша е изминат участъкът от гр. Мъглиж до гр. Велико Търново.

Литература

1. Avramov, Vasil. The War of Bulgaria with Byzantium in 1190 and the overthrow of Emperor Isaak Angela at Tryavna. Sofia: Army Military Publishing Fund, 1929. 236 pp. (Аврамовъ, Василь. Войната на България съ Византия въ 1190 г. и погромът на императора Исакъ Ангелъ при гр. Тръвна. София: Армейски военно-издателски фондъ, 1929. 236 с.);
2. Barakov, Venelin. Terrain tours of ancient roads in the municipalities of Tryavna, Gabrovo and Dryanovo. - In: Archaeological discoveries and excavations in 2009 Sofia: National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences, 2010, pp. 646-649. ISSN: 1313-0889 (Бараков, Венелин. Теренни обхождания на антични пътища в общини Трявна, Габрово и Дряново. – В: Археологически открития и разкопки през 2009 г. София: Национален археологически институт с музей при Българската академия на науките, 2010, с. 646-649. ISSN: 1313-0889.);

3. Boneva, Ivanka. Tryavvents in the struggle for the liberation of Bulgaria. - In: Tryavna. compilation Ivanka Boneva. editing Romyana Radkova. Sofia: Publishing House of the Fatherland Front, 1982, pp. 108-128 (Бонева, Иванка. Тревненци в борбата за освобождението на България. – В: Трявна. съст. Иванка Бонева. ред. Румяна Радкова. София: Издателство на Отечествения фронт, 1982, с. 108-128.);
4. Goryanova, Snezhana, Vladimir Tsvetkov. Two newly discovered late medieval churches in Sofia: archaeological research and monumental painting. - In: Art studies quarterly. Sofia: Institute for the Study of Arts at the Bulgarian Academy of Sciences, 2013, vol. 46, no. 3, pp. 44-47. ISSN: 0032-9371 (Горянова, Снежана, Владимир Цветков. Две новооткрити късносредновековни църкви в София: археологическо проучване и монументална живопис. – В: Проблеми на изкуството. Тримесечно списание за теория, история и критика на изкуството. София: Институт за изследване на изкуствата при Българската академия на науките, 2013, година 46-та, бр. 3, с. 44-47. ISSN: 0032-9371.);
5. Daskalov, B. History of the Tryavna church “St. Archangel”. Tarnovo: Board of Trustees of the church “St. Archangel” in the town of Tryavna, 1925. 52 pp. (Даскаловъ, Б. История на Тръвненската черква „Св. Архангелъ”. Търново: Нас- тоятелство на черквата „Св. Архангелъ” въ гр. Тръвна, 1925. 52 с.);
6. Duychev, Ivan. The saint of Rila and his cloister. Sofia: Slavcho Atanasov, 1947. 432 pp.; phototype edition. Sofia: Interpres-67, 1990. (Дуйчев, Иван. Рилският светец и неговата обител. София: Славчо Атанасов, 1947. 432 с.; фототипно издание. София: Интерпрес-67, 1990.);
7. Zlatarski, V. N. George Skilitza and the living of St. John of Rila, written by him. - In: Bulletin of the Historical Society in Sofia, Sofia: 1933, vol. XIII, pp. 49-80. (Златарски, В. Н. Георги Скилица и написаното от него житие на св. Ивана Рилски. – В: Известия на Историческото дружество въ София, София: 1933, кн. XIII, с. 49-80.);
8. Ivanov, Jordan. Living of St. John of Rila. With introductory notes. - In: Annual of the Sofia University. Faculty of History and Philology. Sofia, 1936, vol. XXXII, no. 13, 108 pp. (Ивановъ, Йорданъ. Жития на св. Иванъ Рилски. Съ уводни бележки. – В: Годишникъ на Софийския университетъ. Историко-филологически факултетъ. София, 1936, Т. XXXII, 13, 108 с.);

9. Ivanov, Yordan. St. John of Rila and his monastery. With application of monuments and photographic pictures. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences, 1917. 164 pp. and 19 tables with illustrations (Ивановъ, Йорданъ. Св. Иванъ Рилски и неговиятъ манастиръ. Съ приложение на паметници и фотографски снимки. София: Българска академия на наукитѣ, 1917. 164 с. 19 таблици с илюстрации.);
10. Kiselkov, dr. V. Sl. St. John of Rila. Livings. Sofia: 1940. 88 pp. (Киселковъ, д-р. В. Сл. Свети Иван Рилски. Жития. София: 1940. 88 с.);
11. Kolev, Dimo Nikolaev. Tourist guide of Central Stara planina. Part Three. From Taza to Predela and the Triglav massif. Burgas: Gaid EOOD, 2015. 264 pp. and 90 maps. ISBN 978-619-90195-3-5. (Колев, Димо Николаев. Туристически пътеводител на Централна Стара планина. Част трета. От Тъжа до Предела и масива Триглав. Бургас: Гайд ЕООД, 2015. 264 с. и 90 карти. ISBN 978-619-90195-3-5.);
12. Koledarov, Peter. Political Geography of the Medieval Bulgarian State. Part Two (1186-1396). responsible editor Vasil Gyuzelev. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1989. 160 pp and 6 maps. (Коледаров, Петър. Политическа география на Средновековната българска държава. Втора част (1186–1396). отг. ред. Васил Гюзелев. София: Издателство на Българската академия на науките, 1989. 160 с. и 6 карти.);
13. Markov, Ivan. Unstoppable fire. History of the hunting region of the Trevignan and Kilifarian forebogs. 1185-1876. Ruse: Elgi-Shoev, 2004. 252 pp. and 2 maps. ISBN 954-9836-05-3. (Марков, Иван. Нестихващ огън. История на колибарския район на тревненския и килифарски предбалкан. 1185-1876. Русе: Елги-Шоев, 2004. 252 с. и 2 карти. ISBN 954-9836-05-3.);
14. Mihailov, eng. Radoslav. The First Regulatory Plan of Sofia from 1879 - In: Annual of the Union of Bulgarian Engineers and Architects, Sofia: 1941, vol. VIII, pp. 64 and follows. (Михайлов, инж. Радослав. Първият регулационен план на София от 1879 год. – В: Годишник на Съюза на българските инженери и архитекти, София: 1941, год. VIII, с. 64 и сл.);
15. The prologue's living of John of Rila from the Stishny prologue. - In: Old Bulgarian Literature. compilation and editing Klimentina Ivanova. Sofia: Bulgarian Writer, 1986, vol. 4, pp. 132-135, notes pp. 550-551. (Проложно житие на Иван Рилски от Стишния пролог. – В: Стара българска литература. съст. и ред. Климентина Иванова. София: Български писател, 1986, Т. 4, с. 132-135, бележки с. 550-551.);

16. A detailed living of John of Rila by Patriarch Evtimii. - In: Old Bulgarian literature. compilation and editing Klimentina Ivanova. Sofia: Bulgarian Writer, 1986, vol. 4, pp. 135-148, notes pp. 551-556. (Пространно житие на Иван Рилски от Патриарх Евтимий. – В: Стара българска литература. съст. и ред. Климентина Иванова. София: Български писател, 1986, Т. 4, с. 135-148, бележки с. 551-556.);
17. Pulos, Archimandrite Panteleimon D. St. John of Rila. Eternal celestial treasurer of the Bulgarian people. An attempt at a vast biography of the saint with a short application of the wonders and miracles of his holy relics and the history of the Rila Monastery. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 1992. 563 pp. (Пулос, архимандрит Пантелеймон Д. Св. Иван Рилски. Вечен небесен покровител на българския народ. Опит за обширна биография на светеца с кратко приложение на странствованията и чудесата на светите му мощи и за историята на Рилския манастир. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992. 563 с.);
18. Stanev, Nikola. History of Tarnovo pre-Balkan valley. The villages of Prisovo, Pchelishte, Tserova koriya, Kapinovo, Mindya, Mariino, Plakovo, Golemani, Kilifarevo and Debelets. second edition. Sofia: Military publishing complex “St. George Victorious”, University Press “St. St. Cyril and Methodius”, 1993. 240 pp. (Станев, Никола. История на Търновската предбалканска котловина. Селата Присово, Пчелище, Церова кория, Къпиново, Миндя, Мариино, Плаково, Големаните, Килифарево и Дебелец. второ издание. София: Военноиздателски комплекс „Св. Георги Победоносец“, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 1993. 240 с.);
19. Stanimirov, St. The oldest temple “St. John of Rila” in Sredets (now Sofia). - In: People's Watch. Half-monthly magazine of the Sofia Eparchy. Sofia: 1931, vol. XIII, no. 7-13. (Станимировъ, Ст. Най-старият храм „Св. Иванъ Рилски“ въ Сръдецъ (сега София). – В: Народенъ стражъ. Полумесечно списание на Софийската епархия. София: 1931, год. XIII, кн. 7-13.);
20. Stoyanov, Georgi Georgiev. The Liberation War 1877-1878 Encyclopedic Guide. Sofia: State Publishing House “Dr. Petar Beron”, 1986. 192 pp. (Стоянов, Георги Георгиев. Освободителната война 1877-1878 г. Енциклопедичен справочник. София: Държавно издателство „Д-р Петър Берон“, 1986. 192 с.);

21. Todorov, Georgi. The broken heart of St. Sofia city. The destruction of Sofia's sanctuaries at the Mayor Dimitar Petkov (1888-1893). – In: Culture. Sofia: Space Culture Foundation, 2 March 2001, no. 8 (2169), pp. 10-11. ISSN: 0861-1408. (Тодоров, Георги. Разбитото сърце на гр. Св. София. Унищожаването на софийските светини при кмета Димитър Петков (1888-1893). – В: Култура. София: Фондация Пространство Култура, 2 март 2001, бр. 8 (2169), с. 10-11. ISSN: 0861-1408.);
22. Fekeldzhiev, Ivan. Folk legends about John of Rila. Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1979. 180 pp. (Фекелджиев, Иван. Народни легенди за Иван Рилски. София: Издателство на Българската академия на науките, 1979. 180 с.);
23. Filov, Bogdan. The Sofia church “St. Sofia”. The Sofia church “St. George”. Sofia: East-West, 2004. 390 pp. ISBN 954-321-007-1. (Филов, Богдан. Софийската църква „Св. София”. Софийската църква „Св. Георги”. София: Изток-Запад, 2004. 390 с. ISBN 954-321-007-1.).

<i>Научна поредица</i>	<i>Science series</i>
<i>Културно-историческо наследство:</i>	<i>Cultural and Historical Heritage:</i>
<i>опазване, представяне,</i>	<i>Preservation, Presentation,</i>
<i>дигитализация</i>	<i>Digitalization</i>
<i>Том 3, 2017</i>	<i>Volume 3, 2017</i>

<i>Редактори</i>	<i>Editors</i>
<i>Петко Ст. Петков</i>	<i>Petko St. Petkov</i>
<i>Галина Богданова</i>	<i>Galina Bogdanova</i>

<i>Издателство</i>	<i>Publisher</i>
<i>Регионална народна библиотека</i>	<i>Regional Public Library</i>
<i>„П. Р. Славейков“</i>	<i>“P. R. Slaveykov”</i>
<i>Велико Търново, България</i>	<i>Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>